

Актуальні проблеми збереження бібліотечних фондів, що становлять культурне надбання України

Сучасна стратегія збереження бібліотечних документів, що становлять культурне надбання України, реалізується з урахуванням впливу екології навколишнього середовища, результатів наукових досліджень з питань ефективного біологічного захисту приміщень та фондів, супроводжується поглибленням міжнародного співробітництва з питань гарантування безпеки для бібліотечних колекцій, забезпечення максимальної автентичності цінних документів під час їх консервації та реставрації.

7 жовтня 2021 р. у приміщенні Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (вул. Володимирська, 62) у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами – до управління знаннями» відбувся семінар «Актуальні проблеми збереження бібліотечних фондів, що становлять культурне надбання України». У його роботі взяли участь фахівці з питань консервації документів НБУВ, інших профільних установ України, які опікуються проблемами забезпечення збереження бібліотечних фондів. Тема семінару ще раз продемонструвала великий інтерес бібліотекарів, консерваторів, реставраторів до розв'язання означеної проблематики.

Відкриваючи семінар, заступниця генерального директора з наукової роботи НБУВ, кандидатка історичних наук **Л. В. Муха** наголосила на необхідності збереження та захисту фондів, зокрема унікальних, на унеможливленні техногенних катастроф та соціальних катаклізмів, які можуть знищити чи суттєво погіршити їхній стан. Вона підкреслила, що упродовж останніх років актуальність цих проблем для бібліотек усіх рівнів – національних, наукових, спеціалізованих – лише зростає. Діяльність бібліотечної установи щодо забезпечення збереження особливо цінних, рідкісних документів ґрунтується на чіткій послідовній реалізації окремих складових цієї роботи. Вони взаємозалежні, органічно доповнюють одна одну, конкретизують завдання у рамках кожного з напрямів досягнення поставленої мети – забезпечити збереження найбільш цінних, рідкісних документів.

Робота, пов'язана із забезпеченням збереження фондів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) ведеться вже більше століття. Однак, системного характеру, скоординованих дій, які доповнюють одна одну, вона набула лише у 90-х роках ХХ ст. У доповіді виконуючої обов'язки завідувачки відділу наукових технологій збереження фондів (ВНТЗФ) **Л. П. Затоки** було розглянуто основні етапи становлення та розвитку системи збереження фондів НБУВ, висвітлено комплексність цієї роботи, послідовну реалізацію конкретних завдань з метою збереження найбільш цінних документів. Доповідачка відзначила, що нинішній етап розвитку системи збереження бібліотечних фондів пов'язаний з апробацією та впровадженням у практику більш досконалих, інноваційних, технологій: фото-каталітичних, сорбційно-конвекційних, аероіонізацій, фільтрацій і кондиціонування повітря, а також перспективних високоякісних матеріалів, ефективних фунгіцидів для консервації як друкованих, так і рукописних документів.

Матеріалознавчі питання, пов'язані з різними аспектами діяльності у сфері збереження бібліотечних документів завжди викликали підвищений інтерес в учасників конференції. Нинішнього року ця проблематика висвітлювалася у спільній доповіді в.о. завідувачки відділу ВНТЗФ **Л. П. Затоки** і наукової співробітниці НБУВ, кандидатки

технічних наук **А. А. Остапенко**. Вони обґрунтували необхідність вивчення та урахування впливу різних інноваційних технологій на фізичний стан матеріальної основи документів ще до упровадження запланованих проєктів у бібліотечну практику. Чинний нині міжнародний стандарт на довговічний папір передбачає тільки його фізичну довговічність. Але ж разом з папером у процесі зберігання та використання старіє і текст документів, з'являються дефекти. Тож, відзначили фахівці, на фактичний фізичний стан документа на папері справляють вплив не тільки спосіб нанесення друку, а й засоби для нанесення друку.

Для ІФЛА нині пріоритетним напрямом діяльності є захист і збереження документального культурного надбання. Ця міжнародна структура чітко реалізує стратегічні напрями діяльності щодо забезпечення користувачам вільного доступу до інформації. Саме цій темі була присвячена доповідь молодшої наукової співробітниці НБУВ **Л. М. Куяви**. Дослідниця розглянула основні методи та технології консервації особливо цінних документів за рекомендаціями міжнародних організацій. Вона наголосила, що крім консервації особливо цінних документів вкрай важливо звернути увагу на вимоги, виписані у статуті Міжнародного комітету «Голубий щит», який активно опікується захистом культурних цінностей. Його ініціативи щодо збереження та консервації особливо цінних документів підтримані 84-ма національними бібліотеками світу. На завершення доповідь охарактеризувала діяльність з означеної проблематики найбільшої і найавторитетнішої міжурядової організації ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).

У наш час фахівці бібліотек, архівів часто стикаються з проявами життєдіяльності мікроорганізмів як у приміщеннях, так і на документах. Значну частину таких пошкоджень можна побачити неозброєним оком. Перед фахівцями постають питання захисту і знешкодження цих негативних проявів, зокрема, своєчасного застосування комплексної діагностики біологічних пошкоджень. Традиційно, у рамках щорічного семінару, наші фахівці розглядають різні аспекти мікробіологічної та техногенної безпеки приміщень і фондів, а також профілактики біологічного пошкодження документів. Цього року цій тематиці була присвячена доповідь наукового співробітника відділу наукових технологій збереження фондів, кандидата біологічних наук **Я. І. Савчука**. Дослідник оприлюднив результати дослідження біосинтезу мікроскопічними грибами основних груп небезпечних мікотоксинів. Йому вдалося встановити, що серед типових видів мікроміцетів, які присутні у повітрі приміщень бібліотек м. Києва, потенційних продуцентів високотоксичних сполук немає. Це важливо для гарантування здоров'я працівників бібліотек та користувачів. Про унеможливлення мікологічного впливу на найбільш цінні документи НБУВ йшлося і у виступі молодшої наукової співробітниці НБУВ **Л. М. Волосатих**, яка окреслила окремі аспекти стабілізації цінних фондів, запропонувала низку рекомендацій щодо реалізації цих заходів. Вона зазначила, що у НБУВ для обробки паперових документів, заражених мікобіотою, застосовується 1 %-й розчин ніпагіну в 70 %-му етиловому спирті. Більшість антисептиків, що використовуються для дезинфекції шкіри, є похідними фенолу, наприклад, тимол. Ніпагін відноситься до сильних антисептиків, але він не є токсичним, про що свідчить його застосування в харчовій і косметичній промисловості.

Деякі книжкові пам'ятки незмінно викликають у читачів захоплення та бажання знову й знову доторкатися до цих унікальних перлин світового книгодрукування. Одним із таких раритетів є примірник на пергаменті першого видання твору Аристотеля «*De animalibus*» («Про тварин»), надрукований у Венеції 1476 р. Він входить до складу колекції інкунабул НБУВ. Старша наукова співробітниця НБУВ, кандидатка історичних наук

Ю. К. Рудакова детально охарактеризувала стан збереженості та інші історичні аспекти цього раритету. Зокрема, вона зазначила, що раритет вірогідно в середині XVIII ст. увійшов до книгозбірні князів Яблоновських, пізніше – доньки вченого, поета та мецената Юзефа Олександра Яблоновського (1711–1777) Теофіли Сапети (1742–1816), яка у 1805–1808 рр. подарувала частину родової книгозбірні бібліотеці Кременецького ліцею, в якій її книги доповнили так звану королівську колекцію – збірку останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського, а вже після 1830 р. у складі колекції «Regia» примірник потрапив до бібліотеки Київського університету Св. Володимира, у 20-х роках XX ст. – до ВБУ (нині – НБУВ). Доповідачка також розповіла про особливості інших інкунабул, що зберігаються у НБУВ.

Оскільки останнім часом актуалізуються дослідження джерельних пам'яток етнологічного характеру, то цілком логічно учасникам семінару була запропонована доповідь наукового співробітника НБУВ, кандидата історичних наук **І. В. Сичинського**, в якій розглядалися питання цінності та особливостей стану фотографічного альбому з архіву О. М. Ігнат'єва, що зберігається в Інституті рукопису НБУВ. Доповідач торкнувся різних аспектів, пов'язаних із зберіганням та науково-практичним використанням цієї пам'ятки. Фахівець звернув увагу присутніх на жанровість світлин в альбомі, що має велике значення як джерело для наукових досліджень.

Робота зі збереження документів у кожній бібліотеці має свої певні особливості. Саме з огляду на це аудиторія з особливою увагою вислухала доповідь, присвячену досвіду роботи відділу рідкісних та цінних видань Національної бібліотеки України для дітей з популяризації друкованих видань для дітей XIX – початку XX ст., підготовлену завідувачкою відділу цієї установи **Н. І. Турчин**.

У сучасних бібліотеках, архівних установах, де зберігаються цінні та рідкісні документи, важливим є дотримання правил, інструкцій з копіювання документів для забезпечення їх збереження. Фахівцями розроблені певні обмеження щодо ксерокопіювання цінних, рідкісних документів, документів в одиничному екземплярі, документів у підшивках, малюнків, документів з ослабленою матеріальною основою для унеможливлення погіршення їх стану. Коло цих важливих питань було винесено на розгляд учасників семінару молодшою науковою співробітницею НБУВ **Н. Б. Баляницею**.

Семінарське засідання проходило в атмосфері підвищеного інтересу до кожного виступу. Всі присутні були одностайні в думці, що для збереження бібліотечних фондів, які становлять культурне надбання України, актуальним залишається співпраця бібліотечних, архівних установ, музеїв з питань апробації та впровадження у практику більш досконалих, інноваційних, технологій, використання високоякісних матеріалів, ефективних фунгіцидів для консервації рукописних та друкованих документів. Семінар сприяв креативному обговоренню та розробленню нових підходів до проблеми забезпечення збереження бібліотечних фондів, що становлять культурне надбання України, узагальненню та обміну досвідом з цієї проблематики, а також підвищенню кваліфікації, розширенню компетенцій фахівців, котрі працюють у галузі забезпечення збереження бібліотечних і архівних фондів.

Людмила Муха,
заступниця генерального директора НБУВ,
кандидатка історичних наук
Любов Затока,
наукова співробітниця НБУВ